

4) За галузями економіки, в яких можуть виникати страхові правовідносини у сфері господарювання:

- в агропромисловому комплексі; в будівництві; в сфері фінансів; в галузі транспорту; в сфері зовнішньоекономічної діяльності, тощо.

Як вважають фахівці практичне значення таких класифікацій є незаперечливим, з огляду на те, що законодавець спираючись на них, має змогу врахувати особливості вказаних видів страхових правовідносин у сфері господарювання у процесі їх правового регулювання, управління та контролю [7, с.30].

Проведене дослідження щодо необхідності визначення поняття і види страхових правовідносин у сфері господарювання дозволяє зробити наступні **висновки**:

- страхові правовідносини у сфері господарювання є окремим видом господарських правовідносин;

- вказані страхові правовідносини характеризуються наявністю притаманних їм специфічних ознак та особливостей. Кваліфікуючими ознаками страхових правовідносин у сфері господарювання є: сфера здійснення; особливий (обмежений) суб'єктний склад; наявність страхових організаційно-господарських зобов'язань а також поєднання організаційних і майнових елементів; матеріальний зміст таких відносин; врегулювання вказаних відносин за допомогою господарського норм законодавства, які підлягають поділу на загальні, спеціальні та спеціалізовані;

- страхові правовідносини у сфері господарювання підлягають поділу за наступними критеріями: за критерієм характеру відносин; за критерієм сфери виникнення та дії господарських відносин; за взаємним становищем сторін; за галузями економіки;

- особливий зміст страхових правовідносин у сфері господарювання складають специфічні відносини щодо попередження, подолання, зменшення і відшкодування за рахунок заздалегідь акумульованих коштів наслідків стихійних лих та/або нещасних випадків, тощо, що завдали матеріальних збитків.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку полягають у розробці цілісної науково – обґрунтованої теорії страхових правовідносин у сфері господарювання.

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – ст.462. 2. Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР "Про страхування" // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №18. – Ст.78. 3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 461. 4. Абдулаев М. И., Комаров С. А. Проблемы теории государства и пра-

ва. СПб., 2003. С.373. – 576 с. 5. Абрамов В.Ю. Страхование: теория и практика. – М.: "Волтерс Клувер", 2007. – С.1. – 512 с. 6. Андрущенко Л.В. Державно-правове регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Автореф. дис...канд. юрид. наук. – Київ, 2008. – 24 с. 7. Вінник О. М. Господарське право: Навчальний посібник. – 2-ге вид., змін, та доп. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. – С.26. – 766 с. 8. Віхров О.П. Організаційно-господарські правовідносини. Монографія. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2008. – с.16. – 512 с. 9. Гатиятуллина И.И. Страховые правоотношения в сельском хозяйстве. Дис. . канд. юрид. наук : 12.00.06. – М., 2003. – С.23. – 155 с. 10. Ельбрехт В.В. Договор страхования майна фізичних осіб. Автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.03. – Київ, 2009. – 17 с. 11. Ефимов С.Л. Энциклопедический словарь. Экономика и страхование. – М.: Центр-ПЭЛ, 1996. – С.476. 12. Загальна теорія держави і права / за ред. В.В. Копейчикова. – Київ: Юрінком, 2001. – С.190. – 320 с. 13. Залетов О.М. Державне регулювання ринку страхування життя в Україні. – Автореф. дис...канд. економ. наук. – Київ, 2007. – 24 с. 14. Манзс А. Основы страхового дела /сокр. пер. с нем. – Репринтное издание. – М.: Издательский центр "Анкил", 1992. – С.15. – 108 с. 15. Никифорак В.М. Договор страхования відповідальності. Автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.03. – Київ, 2002. – 18 с. 16. Общая теория государства и права. В 2-х т. Т. 2. Общая теория права / Отв. ред. В. С. Петров и Л. С. Явич. – Л., 1974. – С.336. – 416 с. 17. Пацурия Н.Б. Правове регулювання страхової справи в Україні (організаційно-правовий аспект). Автореф. дис...канд. юрид. наук :12.00.04. – Київ, 2000. – 16 с. 18. Пилипенко С.А. Правове забезпечення обов'язкового особистого страхування працівників органів внутрішніх справ. Автореф. дис...канд. юрид. наук : 12.00.03. – Харків, 2003. – 22 с. 19. Правоотношения и их роль в реализации права / Науч. ред. Ю. С. Решетов. – Изд-во Казанского университета, 1993. – С.18. – 108 с. 20. Райхер В.К. Общественно-исторические типы страхования / Отв. ред.: Агарков М.М. – М., Л.: Изд-во АН СССР, 1947. – С.3. – 282 с. 21. Резникова В.В. Сутність категорії "послуга": аналіз існуючих концепцій // Вісник господарського судочинства. – №41. – 2009. – с.58-69. 22. Савич О.С. Міжнародно-правові зобов'язання щодо становлення альтернативних форм соціального страхування. Автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.11.– Київ, 2008. – 22 с. 23. Савкин Д.В. Страховое правоотношение по российскому гражданскому праву. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Москва, 2003. – С.97. – 164 с. 24. Спаська М.О. Договор морського страхування. Автореф. дис...канд. юрид. наук. – Харків, 2007. – 22 с. 25. Стрельникова Ю.Л. Наукові підходи до лікарського забезпечення хворих на розсіяний склероз в умовах медичного страхування. – Автореф. дис...канд. фармацевт. наук.– Харків, 2009. – 23 с. 26. Тополенко Н.М. Державне регулювання розвитку системи пенсійного страхування в Україні. – Автореф. дис...канд. наук з держ. управл.- Запоріжжя, 2007. – 22 с. 27. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В.К. – К.: Юринком Интер, 2002. – С.64. – 912 с. 28. Чайкін І.Б. Правове регулювання страхування ризиків на ринках фінансових послуг. Автореф. дис...канд. юрид. наук : 12.00.04. – Харків, 2007. – 22 с. 29. Шептура О.О. Моделі та методи автоматизації прийняття рішень з управління основною діяльністю страхової компанії. – Автореф. дис...канд. техн. наук. – Харків, 2007. – 22 с. 30. Щербина В.С. Господарське право: підручник / В.С.Щербина. – 4-те вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С.24. – 640 с. 31. Юрах В.М. Фінансово-правові засади страхування в Україні. Автореф. дис...канд. юрид. наук:12.00.07. – Одеса, 2007. – С.15. – 19 с. 32. Янишен В.П. Поняття і признаки страхових правоотношений в Україні: Дис... канд. юр. наук: 12.00.03. – Харьков, 1997. – 195 с.

Надійшла до редколегії 20.05.10

Л. Радченко, канд. юрид. наук

ЮРИДИЧНА ОСОБА У ПРИВАТНОМУ ПРАВІ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

У статті досліджується правовий статус юридичної особи у приватному праві, на підставі аналізу її ознак розкривається правова природа юридичної особи, формуються пропозиції по удосконаленню чинного законодавства.

В статье исследуется правовой статус юридического лица в частном праве, на основании анализа его признаков раскрывается правовая природа юридического лица, формируются предложения по совершенствованию действующего законодательства.

In the article investigated the legal status of legal person in private law, based on analysis of its features reveals the legal nature of legal person, formed proposals to improve existing legislation.

Ключові слова: юридична особа, суб'єкт права, організація, мінімальний розмір статутного фонду, юридична особа, створена одним учасником.

Ключевые слова: юридическое лицо, субъект права, организация, минимальный размер уставного фонда, юридическое лицо, созданное одним участником.

Keywords: company, legal person, organization, the minimum statutory fund, one-men company.

Одним з найбільш дискусійних питань у цивілістиці, яке можна виокремити у контексті дослідження конструкції юридичної особи у цивільному та міжнародному приватному праві є питання визначення поняття юридичної особи.

Дані питання у загальних рисах досліджувалися в юридичній науці. Теоретичною та методологічною базою публікації стали наукові роботи відомих вчених: С.М. Братуся, І.П. Грешнікова, А.С. Довгертта, В.І. Кисіля, Н.В. Козлової, Н.С.Кузнецової, М.І.Кулагіна, В.Л. Толстих, Г.Ф.Шершеневича.

Мета статті полягає у визначенні правового статусу юридичної особи у приватному праві, з'ясуванні на підставі дослідження її ознак правової природи юридичної особи, а також формування пропозицій по удосконаленню чинного законодавства у даній сфері правового регулювання.

Для того, щоб сформувати сучасне визначення юридичної особи, необхідно звернутися до аналізу цього поняття у цивільному праві різних країн світу. Водночас, як свідчить аналіз іноземної цивілістичної доктрини і законодавства, поняття юридичної особи є невизначеним у цивільних кодексах та законах багатьох країн. В юридичній літературі зазначається, що закони більшості західних країн не дають визначення того, що слід вважати юридичною особою. При цьому діючі цивільні кодекси деяких держав взагалі не містять дефініції юридичної особи. По цьому шляху пішли і автори одного з найбільш відомого і авторитетного – французького Цивільного кодексу 1804 р. (Кодекс Наполеона), у тексті якого до 1978 р. був відсутнім сам термін "юридична особа". І тільки з 4 січня 1978 р., як підкреслено у літературі, законом "Про товариства" було введено поняття юридичної особи до ЦК Франції [1, С.16]. Подібна ситуація спостерігається і в інших цивільно-правових кодифікаціях. Наприклад, у Цивільному кодексі Італії 1942 р. в розділі, який містить загальні положення про юридичні особи, надається лише їх класифікація. В інших випадках цивільні кодекси та цивільно-правові акти обмежуються лише найзагальнішими та надзвичайно короткими формулами. Так, чинне Німецьке цивільне уложення 1896 р., містить окрему главу під назвою "юридичні особи", яка тільки класифікує юридичні особи на товариства та установи, вказуючи, що товариства можуть бути такими, що не мають за мету ведення господарчого підприємства (§21) та такими, що мають за мету ведення господарчого підприємства (§22) [2, С. 76].

Найбільш загальне визначення юридичної особи міститься також і у проекті Конституції ЄС від 2003 р. Зокрема, у ст.ІІІ-27 Секції І Титулу ІІІ "Зовнішня політика та дії" запропоновано наступне: "Компанії або фірми" означають компанії або фірми засновані відповідно до цивільного або торгового права, включаючи об'єднання осіб або інші юридичні особи, які керуються публічним або приватним правом, в тому числі і такі, що не мають за мету отримання прибутку [3].

Сучасна українська правова доктрина під юридичною особою розуміє будь-які організації, незалежні від учасників, що входять до них та такі, що володіють належними тільки їм майновими правами. А легальне поняття юридичної особи містить ст. 80 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК), в якій визначено юридичною особою як організацію, що створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді [4].

Таке визначення юридичної особи можна охарактеризувати як, певною мірою звужене порівняно з визначенням юридичної особи у ЦК УРСР 1963 р. (ст.23) [5]. Сьогодні акцент робиться на реєстрації юридичної особи, водночас зберігається наявність характерних ознак юридичної особи. Загалом, можна зробити висновок, що ЦК України сприйняв німецьку теорію реальності юридичної особи, а традиційне розуміння юридичної особи в Україні з прийняттям ЦК України 2003 р. суттєвих змін не зазнало.

Як відомо, юридична особа характеризується певними ознаками, які ґрунтуються та сформовані на підставі положень законів, судових рішень та доктринальних досліджень науковців. Ознаками юридичної особи є певні

об'єктивні властивості, що визначають її як суб'єкта цивільного права. Вони проявляються у правовідносинах з її участю та притаманні усім видам юридичних осіб.

Важливо принагідно відзначити, що у наукових працях наводяться декілька класифікацій ознак юридичної особи. Зокрема, Д.М.Генкін запропонував поділяти їх на передумовні та якісні. Одні з ознак юридичної особи мають значення передумов визнання організації юридичною особою, а інші – значення якостей юридичної особливості організацій. Організаційна єдність та відокремлене майно – це передумови, участь у цивільному обороті від свого імені та самостійна майнова відповідальність – якісні ознаки юридичної особливості юридичної особи [6, С.20-25]. Використовується також поділ ознак юридичної особи на обов'язкові та факультативні. Обов'язковою визнається легалізація. Усі інші – факультативні, оскільки можуть мати різне значення для різних видів юридичних осіб.

Окремі науковці серед ознак юридичної особи визначають найважливішу [7, С.135-138; 8, С.38; 9, С.44], з чим важко погодитись, адже кожна з ознак є важливою. Лише разом вони визначають юридичну особу, а не якась окрема з них, у чому, зокрема, і полягає їх значення. Якщо для окремих видів юридичних осіб певна характерна ознака не притаманна, вона не буде мати значення ознаки. Водночас, єдність ознак для усіх видів юридичних осіб є обов'язковою.

Вважаємо, що всі ознаки юридичної особи мають правову природу, оскільки відображають юридичну особу як категорію правової сфери. До таких ознак або характерних особливостей юридичної особи наука цивільного права відносить:

1) *Незалежність існування юридичної особи від складу її учасників*; юридична особа розглядається як особливе утворення, що веде самостійне життя, і це життя у принципі є безстроковим. Така кваліфікація юридичної особи призводить до важливих практичних наслідків. Визнання незалежного існування юридичної особи дає надалі можливість її вступу у різні цивільно-правові відносини з іншими учасниками. Така можливість зберігається і для юридичної особи, що складається з одного учасника. Відомо, що сьогодні досить широко використовуються угоди між юридичною особою та її учасниками з метою перерозподілу прибутку, обходу податкового законодавства. Однак, все ж таки, визнання незалежного існування юридичної особи може мати і негативні наслідки, коли спрямоване на приховування дійсної природи відносин власності, які опосередковуються юридичною особою. Дійсний характер прихованих за юридичною особою відносин проявляється у випадках, коли цього вимагає захист державних інтересів [10, С.77].

Дану ознаку визначають в юридичній літературі також, як організаційну єдність. Термін "організація", на думку В.І.Борисової, має подвійне значення. "По-перше, це певним чином сформована структура, яка може створюватися об'єднанням осіб, капіталів, рішенням відповідних органів управління з певною метою – стати учасником цивільного обороту. При цьому організація, яка об'єднує окремі особи в єдину групу, необхідна, бо без цього неможливий її виступ зовні як єдності. Не має значення, чим це об'єднання досягається, які зв'язки складаються й існують між окремими його членами. По-друге, даним терміном підкреслюється, що структура певним чином внутрішньо організована. Те, що розрізняє види організацій, а також організаційно-правові форми, у яких можуть існувати ті чи інші юридичні особи, визначає потім спосіб їх внутрішнього устрою [11, С.114].

Але, на нашу думку, дана термінологія для позначення аналізуємої ознаки юридичної особи не повною

мірою адекватно відображає правову природу сучасних видів юридичних осіб, зокрема не здатна пояснити правовий статус юридичних осіб, створених одним учасником (one-man company). Тому при розгляді даної ознаки ми будемо оперувати позначенням "незалежність існування юридичної особи від складу її учасників".

2) *Юридична особа володіє самостійною волею*, яка не обов'язково співпадає з волею окремих осіб, що входять до її складу. Ця ознака є похідною від попередньої ознаки – у зв'язку з тим, що існування юридичної особи не залежить від окремих осіб, що входять до її складу, юридична особа розглядається як окрема особа, що веде самостійне життя, а отже і має свою волю.

Незважаючи на те, що дана ознака окремо не виділяється вітчизняними науковцями як ознака української юридичної особи, вона зазначається дослідниками юридичної особи в іноземних правопорядках (наприклад, В.П.Мозоліним, М.І.Кулагіним). Водночас ця ознака дозволяє окреслити специфіку існування та діяльності one-man company. Враховуючи можливість функціонування таких суб'єктів права, згідно чинних положень цивільного законодавства України (ст.83 ЦК України), вважаємо за доцільне ознаку "наявність самостійної волі" виділити для більш повного дослідження та розкриття особливих видів юридичних осіб у міжнародному приватному та цивільному праві України.

3) *Здатність юридичної особи вчиняти від свого імені юридичні дії, що не заборонені законом*, у тому числі можливість виступати стороною в юрисдикційних (зокрема, судових) органах від свого імені.

Реалізація правосуб'єктності юридичної особи здійснюється як у сфері матеріального права, шляхом участі у цивільному обороті, набуваючи цивільних прав та обов'язків, так і у сфері процесуального права, в якій юридична особа виступає заявником, скаржником, позивачем чи відповідачем в адміністративних чи судових органах.

В даній ознаці, як наголошує О.М.Садіков, господарсько-оперативна самостійність юридичної особи отримує кінцеве вираження. Вона виникає на підставі зазначених раніше передумов, ця ознака є кінцевим зовнішнім виразом самостійності та цивільної правосуб'єктності юридичної особи [12, С.55]. Наслідком даної особливості є наступна ознака юридичної особи.

4) *Самостійність відповідальності юридичної особи за своїми зобов'язаннями*. Звичайно, що найбільш розповсюдженими є такі юридичні особи, які за своїми зобов'язаннями несуть саме самостійну, виключну майнову відповідальність, наприклад, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю. Але у певних випадках власник (учасник) несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи (наприклад, повне товариство, командитне товариство, казенне підприємство).

5) *Наявність у юридичної особи свого майна*, яке є відокремленим від майна її учасників, та не залежить від їх долі. Це право ґрунтується на праві власності (в т.ч. праві господарського відання, праві оперативного управління) або іншому речовому праві. Тобто у різних видів юридичних осіб ступінь їх майнової відокремленості неоднаковий.

Слід підкреслити, що ознака майнової відокремленості сформувався у межах радянської доктрини юридичної особи. Під "майновою відокремленістю" у той час розумілось володіння майном на праві оперативного управління (пізніше – праві господарського відання). Самостійна майнова відповідальність в основному базувалась на повноваженнях підприємства по оперативному управлінню (господарському віданню) [13, С.118-119].

Більшість науковців, що звертались до даної теми, і сьогодні вважають майнову відокремленість найважливішою ознакою юридичної особи [14, С.31; 12 С.53].

Можна приєднатися до позиції, що практичне значення майнової відокремленості юридичної особи, як наголошено у літературі, "полягає у наступному: поперше, юридична особа стає суб'єктом права, що дозволяє їй виступати у цивільному обороті; по-друге, це тягне за собою розподіл відповідальності засновників і юридичної особи за своїми зобов'язаннями [11, С.115].

Як слушно зазначає А.С.Довгерт, "відокремлене майно може бути тільки у власності юридичної особи. Фігура юридичної особи – не власника існувати в економічному середовищі не може, інакше це суперечило б природі та призначенню юридичних осіб у суспільстві" [15, С.45].

Можна принагідно відзначити, що відокремлене майно існує в утвореннях, які не володіють статусом юридичної особи, наприклад у філіалі та представництві. З цього слідує, що сам по собі факт відокремлення майна не має прямого відношення до наділення утворень правами юридичної особи. Таким чином питання про відокремлене майно утворень не пов'язане напряму з отриманням ним прав юридичної особи. Статус юридичної особи можна отримати і не володіючи відокремленим майном. Майно необхідне для здійснення підприємницької діяльності, але для визнання утворень суб'єктом прав наявність або відсутність майна в принципі значення не має.

Виходячи із зазначених обставин в юридичній літературі наявна позиція (зокрема, І.П.Грешнікова [13, С.119-148]) про необхідність виключення ознаки відокремленого майна із переліку характерних особливостей юридичної особи. Водночас, слід наголосити, що законодавством встановлений саме майновий характер відповідальності юридичної особи. Зокрема ст.96 ЦК України встановлює правило, що "юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями... усім належним їй майном". Тому ознака майнової відокремленості невід'ємно пов'язана з ознакою самостійної відповідальності юридичної особи, оскільки остання у сфері приватного права набуває насамперед майновий характер.

Оскільки будь-який учасник цивільно-правових відносин, в тому числі і юридична особа порушуючи права інших суб'єктів чи не виконуючи своїх обов'язків повинні нести відповідальність, яка у сфері приватного права носить майновий характер, то невід'ємною рисою юридичної особи має бути закріплення за нею на певному правовому титулі відповідного майна, яким вона буде відповідати за своїми зобов'язаннями. Тому виходячи з наведеного, вважаємо, що у законодавстві України необхідно встановити мінімальний розмір статутного фонду різних організаційно-правових форм юридичних осіб. Адже на сьогоднішній час мінімальні розміри статутного фонду передбачені національним законодавством лише для товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерного товариства.

Деякі науковці, наприклад В.І.Борисова та І.П. Грешніков, відносять до кола ознак юридичної особи публічність їх виникнення та припинення діяльності; необхідність державної чи іншої легальної реєстрації. Даними авторами наголошується, що наявність в організації – претендента на статус юридичної особи внутрішньої структури і передбаченої законодавством правової форми видається недостатнім для отримання нею прав юридичної особи. Тоді межею між організованостями, як володіють статусами юридичної особи і організованостями, за тих чи інших причин таким статусом не володіючих, служить власна правосуб'єктність організації і така формальна ознака як факт державної реєстрації [13, С.154-

155]. В.І.Борисова також підкреслює, що "саме ця ознака дозволяє відокремити організацію – юридичну особу від організації, що не має статусу такої" [11, С.115].

Позиція щодо легалізації як обов'язкової ознаки юридичної особи, на думку В.М.Кравчука, до якої можна приєднатися, не є беззаперечною, адже "не береться до уваги, що до державної реєстрації засновник вчиняє юридичні дії організаційного характеру, які у сукупності називаються створенням юридичної особи... За діючим законодавством реєструються, власне, суб'єкти – юридичні особи, а не їх установчі документи, тому на момент реєстрації необхідно, щоб організація вже відповідала певним вимогам, за наявності яких вона може бути визнана юридичною особою. Реєстрацією лише завершується складний процес створення юридичної особи" [16, С.39-40]. Тому реєстрація не є ознакою юридичної особи, вона також не являється елементом її поняття. Реєстрація є лише необхідною умовою отримання відповідним утворенням статусу юридичної особи.

Аналізуючи наведені ознаки юридичної особи, можна зробити висновок, що вони носять певною мірою умовний характер у зв'язку з тим, що характерні особливості можуть видозмінюватись як якісно, так і кількісно. Вважаємо, що перелік ознак юридичної особи не можна розглядати як юридичний еталон (або, наприклад, як математичну аксіому), що має бути обов'язковим та вичерпним.

Слід підкреслити, що ознаки юридичної особи впливають з її юридичної природи та залежать від її доктринального тлумачення. Зокрема, з теорії реальності інтерпретації сутності юридичної особи впливає основоположна ознака юридичної особи – незалежність існування від складу її засновників (1), оскільки лише реально існуючий суб'єкт функціонує незалежно, самостійно по відношенню до осіб, що його створили. Як наслідок у такого утворення виникає внутрішня воля не пов'язана з волею окремих його учасників чи засновників (2), які він може реалізувати шляхом участі у цивільному обороті, виступаючи стороною в юрисдикційних, в тому числі і судових, органах (3). Участь у цивільних правовідносинах у свою чергу обумовлює самостійну відповідальність такого утворення за своїми зобов'язаннями (4), оскільки остання носить у сфері приватного права майновий характер і цим зумовлена необхідність закріплення за юридичною особою належного їй майна, відокремленого від майна її членів чи учасників (5).

Водночас в юридичній літературі існує думка, що наявність вказаних ознак сама по собі не є достатньою для того, щоб те або інше утворення віднести до юридичної особи. Так, на думку Ю.Г.Басіна категорія юридичної особи народилась виключно із потреб майнового обороту. Такі потреби виражаються у необхідності, по-перше, розширити сферу діяльності підприємцям, адже мова йде про майновий оборот, та, по-друге, надати підприємцю можливість самому визначити, чим ризикувати, якщо він береться за справу. В основі такого підходу лежить теорія реальності існування юридичної особи, помножена частково на економічний та цивілістичний (юридичний) "романтизм" пострадянського часу [13, С.127].

Досить цікавою видається позиція І.П.Грешнікова, який вважає, що одна із сторін сутності феномену юридичної особи полягає у створенні нової організованості, через яку людина проявляє своє Я, реалізує своє здібності, власний потенціал. У Людини проявляється можливість бути представником у Праві через чи за допомогою декількох Осіб. Друга її сторона і разом з тим універсальність самої форми юридичної особи, – в її принциповій беззмисловості: чим її наповниш, яку ціль поставиш, захочеш реалізувати, така і буде стояти, і

реалізовуватись за допомогою юридичної особи. Саме дана властивість дозволяє юридичній особі існувати так довго [13, С.132]. На думку Н.В.Козлової, основним завданням інституту юридичної особи являється створення суб'єкта прав і обов'язків, який існує і діє незалежно від зміни його людського субстрату [17, С.4].

Суб'єкт права, якщо це людина, сама встановлює цілі та задачі, якщо це утворення з правами юридичної особи, то цілі та задачі її існування та діяльності визначають засновники та учасники. Оскільки для одних засновників на першому місці стоїть господарська діяльність, створених ними організацій, для інших вона має допоміжне значення, для третіх взагалі не має суттєвого значення.

На нашу думку, основна мета юридичної особи не зводиться лише до її участі у майновому обороті. У сучасних умовах конструкція юридичної особи використовується також для залучення різних видів структурних утворень та обґрунтування їхньої участі у приватно-правових відносинах.

Проведене дослідження ознак юридичної особи у приватному праві засвідчує:

1. Взаємозв'язок ознак юридичної особи та її правової природи у науковій доктрині та пануючих у ній правових теорій тлумачення сутності юридичної особи ;

2. Ознаки юридичної особи перебувають між собою у тісному зв'язку та взаємозалежності та розміщуються у певному ієрархічному порядку. Кожна із ознак є основою та водночас продовженням попередньої ознаки. Можна простежити існування такої залежності між ознаками: незалежність існування юридичної особи від складу її учасників – наявність самостійної волі – здатність юридичної особи вчиняти від свого імені юридичні дії, що не заборонені законом – самостійність відповідальності юридичної особи за своїми зобов'язаннями – наявність у юридичної особи відокремленого майна.

3. Оскільки будь-який учасник цивільно-правових відносин, в тому числі і юридична особа порушуючи права інших суб'єктів чи не виконуючи своїх обов'язків повинні нести відповідальність, яка у сфері приватного права носить майновий характер, то невід'ємною рисою юридичної особи має бути закріплення за нею на певному правовому титулі відповідного майна, яким вона буде відповідати за своїми зобов'язаннями. Тому вважаємо, що у законодавстві України необхідно встановити мінімальний розмір статутного фонду різних організаційно-правових форм юридичних осіб.

4. Застосування конструкції юридичної особи дозволяє залучити до сфери приватно-правових відносин будь-які види утворень, які пов'язані з реалізацією спільних інтересів, як на самому глобальному рівні, так і в індивідуальній сфері кожного конкретного громадянина (держава – територіальні громади – об'єднання громадян комерційного та некомерційного характеру – опетан компані). Саме тому ця конструкція наявна в будь-якому законодавстві, навіть при відсутності самого визначення юридичної особи. Сьогодні конструкція юридичної особи залишається одним з основних елементів будь-якої правової системи. А отже, сам інститут, його значення не може бути применшене.

Можемо констатувати, що юридична особа є правовою конструкцією, яка дозволяє включати різні утворення до кола суб'єктів цивільного права та надавати їм статусу суб'єкта права.

1. Кулагин М.И. Первая кодификация буржуазного гражданского права // Гражданское, торговое и семейное право капиталистических стран: Сборник нормативных актов: гражданские и торговые кодексы / Под ред. В.К.Пучинского, М.И.Кулагина. – М.: Изд-во УДН, 1986. 2. Савельев В.А. Гражданский кодекс Германии (история, система, институты). – М.: Юрист, 1994. – 96 с. 3. Draft TREATY ESTABLISHING A CONSTITUTION FOR EUROPE // Official Journal C 169, 18 July 2003.

4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, NN 40-44, ст.356. 5. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 р.(втратив чинність). 6. Генкин Д.М. Значение применения института юридической личности во внутреннем и внешнем товарообороте в СССР. Сборник научных трудов Московского института народного хозяйства им.Г.В.Плеханова. – М., 1955, вып. IX. – С. 3-36. 7. Братусь С.Н. Юридические лица в советском гражданском праве (понятие, виды, государственные юридические лица). – М.: Юрид.-ое изд-во Мин-ва юстиции СССР, 1947. – 364с. 8. Емельянов В.П. Гражданское право Украины. Практическое пособие. Изд. 2-е, испр. и доп. – Х., НПКФ "Консум", 1996. – 236с. 9. Суханов Е. Система юридических лиц // Советское государство и право, 1991, № 11. – С.42-47. 10. Гражданское и торговое право капиталистических государств: Учебник/ Отв. ред. Е.А.Васильев. – М.: "Международные отношения", 1993. – 560 с. 11. Борисова В.І. Юридична особа як суб'єкт цивільних

правовідносин // Цивільне право України: Підручник.: У 2 т. Т.1. / Борисова В.І. (кер авт кол.), Баранова Л.М., Жилінкова І.В. та ін.; За заг. Ред. В.І.Борисової, І.В. Спасиво-Фатеевої, В.Л.Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т.1. – с. 111-159. 12. Гражданское право России. Курс лекций. Часть первая/ Под ред. О.Н.Садикова. – М.: Юрид. лит-ра, 1996. – 304 с. 13. Грешников И.П. Субъекты гражданского права: юридическое лицо в праве и законодательстве. – СПб.: Издательство "Юридический центр Пресс", 2002. – 331 с. 14. Басин Ю.Г. Юридические лица по гражданскому законодательству Республики Казахстан: Учеб. пособие. – Алматы, 1996. –158 с. 15. Довгерт А. Проблемы кодификации гражданского (частного) права в Украине // Українське право. – 1998. – число 1. – С. 39-50. 16. Кравчук В.М. Соціально-правова природа юридичної особи. Дис. на здоб.к.ю.н. – Львів 2000. 17. Козлова Н.В. Правосуб'єктність юридического лица. – М.: Статут, 2005. – 476 с.

Надійшла до редколегії 20.05.10

Л. Рабчинська, асп.

БУДІВЛІ І СПОРУДИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ОЗНАКИ

Автором статті розглянуто поняття "будівля" та "споруда", а також їх основні ознаки як об'єктів, що використовуються у сфері господарювання.

Автором статті розглядається поняття "дом" і "сооружение", а також їх основні ознаки як об'єктів, які використовуються у сфері господарювання.

The author of the article considered definitions "building" and "structure", as well as their basic symptom, as objects that are in commercial uses.

Ключові слова: будівля, споруда.

Ключевые слова: дом, сооружение.

Key words: building, structure.

Перед тим, як зосередитись на аналізі визначення "будівлі", "споруди" та їх частин, варто вказати, що доцільність існування будь-яких визначень є далеко не аксіомою у юридичній науці. Питання необхідності правових дефініцій неодноразово обговорювалось в юридичній літературі. Зокрема, В.М.Баранов, вважає, що сучасному українському законодавству гостро не вистачає нормативних дефініцій. На думку науковця, дефініцій ніколи не буває багато і не може бути надміру в принципі [1].

Протилежної точки зору дотримується А.А. Козловський. Він вважає, що нормативні дефініції вихолощують право, а тому замість однобоких, недосконалих, завжди приречених на відставання від реального життя законодавчих дефініцій необхідно застосовувати правові поняття як незмірно адекватніші явища щодо правової дійсності [4].

Ми вважаємо, що нормативна дефініція має існувати у випадку, коли в ній є нагальна практична необхідність. Разом з тим необхідно пам'ятати, що підґрунтя для нормативних дефініцій має створювати саме правова доктрина.

Визначення поняття "будівля" та "споруда" знайшло закріплення як на доктринальному, так і на законодавчому рівні.

Так, на думку І.Д.Кузьміної під будівлями розуміють будівельні системи, що стоять на несучих чи захисних конструкціях та утворюють наземний замкнений об'єм, який призначений для проживання чи перебування людей в залежності від функціонального призначення, а також для виконання виробничих процесів [6]. Спорудами, на її думку, є інженерно-будівельний об'єм для забезпечення технічних функцій (колодязі, трубопроводи, мережі каналізації, тепlopостачання, електропостачання, газифікації, під'їзди шляхи тощо) [6]. Проте необхідно звернути увагу, що, зазвичай, поняття "споруда" в юридичній літературі визначається шляхом перерахування відповідних об'єктів, не вдаючись до формування конкретної дефініції [3, 7].

В одному із сучасних підручників Російської Федерації стосовно різниці між поняттями "будівля" та "споруда" зазначено наступне: "Відповідь на питання, в чому полягає різниця між будівлею та спорудою, Цивіль-

ний кодекс не містить (як, до речі, і Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України – Л. Рабчинська). Однак, виходячи із загальноживаного значення цих слів, можна зробити висновок, що будівля призначена для постійного знаходження в ній людей з метою проживання чи роботи, споруда ж слугує виключно технічним цілям, а люди в ній знаходяться тимчасово" [3].

В літературі також висловлюється думка, що спроба дати юридичні дефініції понять "будівля" та "споруда" навряд чи є доцільною, оскільки зазначені поняття не належать до правових категорій [5]. Крім цього, зазначається, що ще більш сумнівними є спроби виділити різницю між цими поняттями [2].

Науковці приходять до висновку, що більш важливим є відрізнити будівлі та споруди від інших нерухомих речей, до яких не застосовуються спеціальні правила, що регулюють правовідносини, об'єктом яких є будівлі та споруди [2]. Ми погоджуємось із зазначеним твердженням. Однак, вважаємо, що і припинювати значення дефініцій, які встановлюються в законодавстві, було б неправильним. Будь-яке поняття, якщо воно вживається, має притаманне йому значення і розуміння цього значення є надзвичайно важливим для застосування норми права. Вказане, безумовно, також стосується і понять "будівля" та "споруда".

Поняття "будівля" та "споруда" зустрічаються в багатьох нормативно-правових актах України. Зазначений факт пояснюється тим, що будівлі та споруди: по-перше, є одним з найпоширеніших видів нерухокої речі і, по-друге, потребують встановлення спеціальних правил для регулювання правовідносин, об'єктом яких вони є. Так, зокрема, Господарський кодекс України [9] містить спеціальні норми, що регулюють відносини, об'єктами яких є одночасно як будівлі, так і споруди. Такими нормами є положення про вклади учасників та засновників господарських товариств (ст.86), режим майна у сфері господарювання (ст.139), оренду нерухомого майна (ст.283). Проте вказані терміни можуть використовуватись і окремо один від одного. Так, наприклад, тільки термін "споруди" застосовується в нормах, що регламентують права держави у виключній (морській) економічній зоні України (ст.411), особливос-

